

СВЕМИР У РЕЧНИЦИМА ТАМАРЕ ЛУЈАК

ТАМАРА ЛУЈАК

"Белег", Београд
E-mail: belegbg@mail.com

Резиме: У овом је раду представљен свемир који је обрађен у "Речнику српских митолошких бића" и "Речнику словенске митологије" књижевнице Тамаре Лујак.

Кључне речи: астрономија у култури, митови, бајке

1. УВОД

Цео универзум је пријатељски на-
стројен према нама и труди се само
да пружи најбоље онима који сањају
и раде.

А. П. Ј. Абдул Калам

Промишљање о свемиру један је од најстаријих човекових задатака. Можда и због чињенице да и сам човек, попут неба, ведри и облачи, и сам је јаросан, попут Сунца и хладан, попут Месеца, у материји – попут тамне материје или незаинтересован попут светлих звездица на ноћном небу...

И баш као и праисторијски човек на (пра)искону времена и сама сам промишљала кроз књиге "Корење неба" и "Приче са облака", о којима сам писала у једном од претходних Зборника⁷⁶, о питању свемира.

Када ме је *Лагуна* 2021. године ангажовала да за њих напишем приче и бајке за децу, инспирисане словенском и српском митологијом, добила сам изнова прилику да се замислим над питањем о постанку свемира.

Рад који следи, један је од плодова тог размишљања.

2. РЕЧНИК СЛОВЕНСКЕ МИТОЛОГИЈЕ

2.1. Свемир

Кроз литературу можете почети да
сагледавате свемир.

Грејс Слик

⁷⁶ Зборник радова конференције "Развој астрономије код Срба X", Тамара Лујак, *Корење неба или Приче са облака: Генеалологија неба*, стр. 617, Београд, 2019.

Сви смо ми еманација васионе – и биљке и животиње, и Сунце и маглине. Сви смо настали из Великог праска – космичког јајета (јајне ћелије, ако хоћете) и од тада се ширимо и у и кроз простор, попут свемира, и у мислима, сазнањима, достигнућима – опет, попут самог свемира, ако прихватимо тврдњу да је живо биће, ентитет.

Слика 1. "Речник словенске митологије"

Како такво и толико биће, кроз нас, промишља самога себе – можемо да видимо у многим књигама, стручним: "Космос" (Карл Саган), "Кратка повест времена" (Стивен Хокинг), и дечијим: "Мачји водич кроз ноћно небо" (Стјуарт Аткинсон и Брендан Карни)⁷⁷, да наведем тек понеке; али и по појавама на небу, попут троструких и четвороструких дуга на небу⁷⁸, светлосног крста⁷⁹, поравнања планета⁸⁰, "насмејаног" Месеца⁸¹, светлосних бића⁸², и њима сличним.

77 <https://www.booksfortopics.com/booklists/topics/science-maths-computing/space-ks1/>

78 <https://ist.ac.at/en/news/do-triple-rainbows-exist/https://www.3dglasesonline.com/understanding-the-different-types-of-rainbows/>

79 <https://russianicons.wordpress.com/2021/10/22/crosses-in-the-sky/>

80 <https://www.bbc.com/culture/article/20170421-the-eerie-historical-visions-that-predict-the-apocalypse>

81 <https://www.sciencealert.com/rare-smiley-face-moon-about-to-hit-the-sky-with-venus-and-saturn>

82 <https://www.qcnews.com/news/incredible-angel-in-the-sky-caught-on-camera-thanks->

Митови о стварању или космогонијски митови описују настанак универзума. Митови о стварању једни су од најранијих човекових покушаја да одговоре на нека од најдубљих питања о нарави и пореклу универзума.

По једном, универзум је настао по вољи или кроз деловање врховног или врховних бића (вавилонски), по другом кроз процес метаморфозе (нордијски), трећем – спајањем женских и мушких божанстава (египатски), четвртм – из првобитног мора (сумерски), петом – из хаоса (грчки) и шестом – из космичког јајета (хинду).

Свет често настаје од тела неког од божанстава којег убија друго божанство (нпр. по вавилонском миту, од тела божанства Тијамат којег убија Мардук). Врховно божанство оличење је мудрости и моћи, те постоји пре стварања света и ствара га свесно, намерно и уређено.

Стварање је истовремено израз слободе и намене божанства. У неколико митова о стварању божанство-створитељ напушта свет након што је створен и јавља се једино када створеном реду запрети каква катастрофа.

Многи митови о стварању говоре како је свет настао спајањем примордијалне мајке (Земље) и оца (неба), односно како је настао из једног праисконског (космичког) јајета у којем су све ствари садржане у ембрионалном стању. Из јајета може да изађе било један од богова, било први човек, било неко друго митско биће.

У "Речнику словенске митологије" који је шире конципиран од његовог сабрата "Речника српских митолошких бића", писала сам, што им и само име говори, не само о боговима и демонима, магичним бићима, вилама и вилењацима, патуљцима и дивовима, већ и бајке и мини митове о васколиком свемиру – како је и из чега настао, како је и зашто добио данашњи изглед, чиме је и киме све насељен...

Шта су древни богови – и који (Белобог и Јутробог, Сварог и Дажбог) – имали на располагању за стварање света – маглене крпе, светлосне труни, звездану прашину, чиме су га и киме окитили – маглинама, кометама, планетама и којим су га све појавама и створењима населили – светлећим облацима, месечевим и небеским вилама...

Ко се још поред богова, усудио да ствара и обликује свет (виле и вилењаци, вештице, саме звезде) и како је ко у том чину прошао – све су то теме које сам, имајући поменуте митолошке предлошке пред собом, обрадила у овој књизи.⁸³

Сварог⁸⁴

Уснио сам диван сан, сан тако богат и раскошан, да превазилази чак и моју машту, а она не познаје границе. Капљицу сам једну уснио, капљицу која је, распрснувши се попут мехура од сапунице, расула сво благо које је у себи носила – безброј светлаца, која се у звездице претворише, небројено светлосних

to-weather-phenomenon/

83 Све приче у Зборнику пренесене су из "Речника словенске митологије" и "Речника српских митолошких бића" уз дозволу издавачке куће "Лагуна", која их је објавила 2021. године, о чему сведочи и документ који прилажем уз рад.

84 Тамара Лујак, *Речник словенске митологије*, стр. 167, Београд, 2021.

тачкица, које небеском прашином постадоше – те се, напоследку, растегнувши се до у бескрај, у васиону претворила.

Тако свом сну поставих међе, ал' га не омеђих. Из звездица сјајних и звезда-не прашине што их окруживаше, планете изродих, и на њима животе посејаш, све лепше и раскошније од оних претходних. Тако настаних свемир, што усних, свакојаким бићима, а да им ни броја не знам. Поставих поглаваре да мој сан даље кресе и украшавају, друга бића рађају и именима их њиховим називају.

Распоредивши тако стваралачке моћи, својих се одрекох. Иако се све и сви и даље мојој вољи повинују, јер моја су чеда, мој санак, опет сам им крила, попут правог родитеља, поклонио, пустио их да се светом множе и даље га до-маштавају.

Синови моји, Сварожићи, слушају ме у свакој речи, а понајвише Усуд, мој понос и дика, што на златним дворима седи, кроји судбину свих живих бића и сања сан тако богат и раскошан, да превазилази сву моју машту, а она не по-знаје границе...

2.2. Ноћно небо

Погледајте у небо. Нисмо сами.

А. П. Ј. Абдул Калам

Неки од можда најраскошнијих митова света говоре о постанку неба.

Тако су рецимо, Египћани небо сматрали воденом површином кроз коју плови бог сунца Ра, којег су повезивали са водама из којих је, према митовима о стварању, Сунце изашло на почетку времена. Нут је била богиња неба, звезда, космоса, мајки, астрономије и универзума у египатској религији. Приказивана је као нага жена прекривена звездама како се надвија над Земљом.

Олорун је врховно божанство у пантеону Јоруба⁸⁵, заслужан за стварање универзума и свих живих бића. Доживљава се као ентитет који штити своје креације и сматра се свемоћним, свезнајућим и свеприсутним. У нордијској митологији Нот, Ноћ је богиња и персонификација ноћи. Нотин трећи брак био је са богом Делингром, персонификацијом зоре, што је резултирало њиховим сином Дагром, персонификацијом дана.

*Небо*⁸⁶

Небо је миленијумима, еонима било црно, голо и само. Живот му беше досадио. Није било никог на овом свету преко њега да прелети, мир му наруши, ниједне светлосне трунчице да га развесели, удахне му мало животне радости. Зар није било никог ко би пожелео да га насели, у њему се настани? Зар је толико било хладно и одбојно?

Тргну се Јутробог из немирног сна и послуша мисли свог јединог сина. Зар му је живот после само неколико еона већ био досадио? Мораће нешто да предузме по том питању. Како је одувек био весео и раздраган, тако је самога себе шареним и веселим створио: очи му беху различите боје, једна зеница беше

⁸⁵ Народ Јоруба – највећа етничка група у Нигерији.

⁸⁶ Тамара Лујак, *Речник словенске митологије*, стр. 140, Београд, 2021.

светла, друга тамна, брада и бркови му беху рујне боје, док су коса и тешке веђе биле беле, да беље не могу бити.

У силној жељи сина да развесели, Јутробог није часио часа: од густих бркова и веђа створио је облаке, а од косе и браде танану, прозрачну маглу. Кад је тако ишарао небо, створивши паперјаста и нестална, вечито променљива бића, одлучи да створи и стаменије житеље неба, који ће бити далеко мирнији, у њему дубоко укоренењени.

Стога узе Јутробог прво светлу зеницу и од ње румено сунце начини, хитнувши га лагано преко неба. Тако га је лако хитнуо да га је на други крај неба бацио! Срећа те је тако учинио, иначе би нам на Земљи било паклено, неиздрживо вруће! Потом узе тамну дужицу и од ње сачини нежни Месец, те и њега баци високо у небо. Како га је лагано бацио, до Земље је добацио како би јој тихо, умилно светлео.

Погледавши око себе, бог схвати да је Небо и даље пусто. Јесте да су га шарали облаци и магла, јесте да су га красили Сунце и Месец, али беху разуђени, одаљени једни од других, као посвађани. Морао је да створи нешто другачије, нешто топлије што ће их све увезати, повезати.

Погледавши баш у том тренутку у своје бледе, старачке руке, схвати да су прекривене младежима и ситним пегама, неко би их флекама назвао. Обрадова се старац, брк му се осмехну, те хукну задовољно. Како је лако хукнуо, тако је развејао младеже и пеге свуда по небу, звездама ситним, и још ситнијим, начинио.

Тако су Небо и Јутробог, задовољни и наново радосни, спокојно задремали на раскошним небеским дворима, и безбрижно наставили да сањају о новим чудесима које је ваљало створити, начинити, изродити...

2.3. Звезде

Сви смо ми звезде и
заслужујемо да светлуцамо.

Мерлин Монро

У египатској митологији, Сах, Саху или Саах, био је бог персонификација сазвежђа Орион, чија је супруга била богиња Сопдет (звезда Сиријус, касније изједначена са богињом Изидом). "Саху" означава мумију: када је Озирис умро "постао" је астрално тело (звезда) или "Саху" у облику сазвежђа Орион.

Астреј је грчко божанство звезда и планета, као и уметности астрологије. Са својом супругом, богињом Еојом имао је синове, четири ветра, Еуроса, Зефира, Бореја и Нотоса, а отац је и Луцифера и осталих звезда.

*Звезде*⁸⁷

Сварог је још био дечарац кад је одлучио да прошета Земљом, трећим светом који је до тада био створио. Није то био ни богат ни шаролик свет, бар не још, али опет му је био драг.

Пошто, док га је стварао, још увек није био сигуран у себе, Меркур је испао некако мали и болесно сив, исувише близу сунцу. Венера је, будући да је, док

⁸⁷ Исто, стр. 167.

ју је вајао, ипак био нешто вештији и сигурнији, испала лепша, већа, али опет, некако, претерано сува.

За разлику од њих, Земља је испала таман како треба. По њој је слободно могао да хода а да не исече или испече мекана стопала, као на претходне две планете. Ваздух је могао да удише, за разлику од ваздуха на Меркуру, који готово да није ни постојао, односно на Венери, који је био отрован.

Седео је тако Сварог на Каменом врху и замишљено посматрао тамно небо. Иако су га сунце и месец одавно красили, јер њих је, природно, прве створио, ипак му се чинило некако... голо, а то му се није миљило. Нешто ће морати да уради поводом тога, али није знао шта.

Док је тако размишљао, осети како га нешто жуља у кожној сандали. Он је изу и истресе. На длан му паде неколико труни најфиније прашине. Посматрао је Сварог малена зрнца неко време, дивео се њиховом титравом, само њему видљивом сјају, кад се наједном досети: баци их високо у ваздух и дуну, пославши свако зрнце прашине високо на ноћно небо.

Оно најлакше приближи се месецу највише, и како не би у њега ударило и распршило се, Сварог махну руком и заустави га у лету. Данас ту сјајну трун звездом Даницом зовемо. Где се које трепераво зрно на небу задесило, неко ближе Земљи, неко даље, ту га је бог, стваралац свега што постоји, у звездицу претворио. Зато нам данас нека звезда личи на крупни грош, нека на велики талир, а друга на ситну аспру, све саме сребрне кованице.

Тек ће, много милиона година касније, пошто их буде створио, Сварог живот звезда везати за људе и учинити их њиховим заштитницама и покровитељкама, њиховом сенком на небу, али то је већ нека сасвим друга прича.

2.4. Сунце

Желиш ли да сијаш као сунце – гори
као сунце.

А. П. Ј. Абдул Калам

Ра, Амон Ра, био је главно божанство у религији старог Египта. За старе Египћане, Сунце је представљало светло, топлоту и раст. Сматрано је господаром свега. На Сунце се обично гледало као на око или тело Ра.

За Сунце се веровало да путује у броду, са разним божанствима, да заштити своју ватру од пра-вода подземног света кроз које је пролазило током ноћи. Египћани су видели излазак Сунца као поновно рођење Сунца кроз Нут, небо, изграђујући концепт поновног рођења и обнављања Ра, учвршћујући његову улогу као бога ствараоца.

Сол или Суна је персонификовано Сунце у германској митологији, сестра персонификованог Месеца, Манија. Проречено је да ће је убити монструозни вук током Рагнарока, последње битке богова против зла после које ће настати нови поредак. Пре тога ће родити ћерку која ће наставити пут своје мајке кроз небеса.

*Сунце*⁸⁸

"Лепша од мене на свету постоји?" узбуђено ће Сунце једног нежног јутра. "То је немогуће!" узвикну јаросно. Управо је био сазнао да се на Земљи родила

88 Исто, стр. 179.

девојка толико умилна и медна, готово прозрачна у својој лепоти да је могла, по веровању свих становника неба и Земље, само Сунце да засени.

"Никад то нећу допустити! Нико не сме да буде лепши! Нико неће пољуљати мој углед на небу! Само ја на њему могу да боравим, њиме да владам, свет да милујем, живот да дарујем..." Гунђајући тако у златну браду, скочи млађахни, златокоси бог на ноге лагане, упреже величанствене крилате коње у ватрене кочије и извезе се у њима до Земље.

Намерио се да ослепи то дрско чељаде, да је спржи једним бесним погледом, али оног трена кад ју је угледао где на цветној пољани слатко дрема, сав бес ишчиле из њега. Сишао је обазриво из кочије и пажљиво се приближио девојци да је не пробуди.

Образи јој беху округли попут дуката. Руменели су се попут пољског цвећа на којем је лежала. Њена пламеноцрвена коса беше расута по трави у дебелим бичевима. Њена пут беше бела и нетакнута, попут слоноваче.

Сунцу застаде дах од призора несвакидашње лепоте. Морао је ову девојку да има. Ову и ниједну другу.

Није размишљао ни тренутка. Клекнуо је на пријатно хладну земљу и спустио дуг пољубац на нежне усне. Учинило му се као да је свет почео брже да се окреће, толико су медне њене усне биле. Узео ју је нежно у наручје и пажљиво положио у кочију. Издавши коњима који су пламтели величанственим сјајем кратку наредбу: "Кући", кочије пут златних двора поведе.

Од тога дана па све до данас, од свих звезда на небу, преко целог дана можемо видети једино умилну Звездицу Даницу, јер јој је Сунце, као прави кавалер, дозволио да нас јутром и с вечери поваздан љуби.

2.5. Месец

Попут Месеца, изађи из облака!
Сијај!

Буда

Нана је један од најстаријих сумерских богова, бог Месеца, који је контролисао плим и осек, што је утицало на плодност земље, а то је пак утицало на плодност стоке, те приход млека и меса. Бог Тот био је чувар мистерија у древном Египту. Био је бог Месеца и мудрости, светих текстова, математике, наука, магије, гласник и записничар богова, мајстор знања и заштитник писара. Мани је персонификација Месеца у германској митологији, брат персонификованог Сунца, Сола, и син Мундифарија.

*Месец*⁸⁹

"Нешто си ми убледео, сине", рече једне ноћи Сварог, бог створитељ, своме сину. "Мучи ли те шта?"

Месец се, закачен сребрним роговима за врх Златибора, одмарао након дугог пута. Прошао је многе земље, расхладио многа лица дугим сребрним прстима и успавао многе немирне главе. Онима којима је то било потребно даро-

89 Исто, стр. 122.

вао је здравље, онима који су то заслуживали - младост, а онима који су за тим жудели - плодност. Био је изнурен након дугог ноћног пута.

Није ни обратио пажњу на то како изгледа. Сребрни увојци беху му рашчупани, а бледо лице избраздано многим ожиљцима, од којих су неки били свежи. Нису му све крошње биле наклоњене, знао је то, али се и поред тога возио у сребрним кочијама преко неба, посипајући Земљу сребрним прахом, доносећи преко потребне снове.

Све је то уморном Месецу прошло кроз главу пре него што је једва приметно климнуо. Био је блед, да, али не због посла. Сварог га је замишљено посматрао. Био је забринут за своје чедо. Његов млађи син био је сушта супротност старијем Сунцу. Разликовали су се као ноћ и дан, а таква им је била и нарав: један је био нежан и благ, други жесток и, каткад, без милости.

"Заљубљен сам, оче", одговори Месец тихо. "У једну звезду."

Старом се богу осмехну дуги, седи брк. Волео је драго момче и није желео да пати. "Да ли зна?", упитао је благо.

"Још се нисам усудио да јој признам."

"Требало би то да учиниш што пре", саветова га старац. "Можеш ли ми показати која је?"

Месец учини оцу по вољи – био му је драг стари, одувек је био пажљив и стрпљив према њему – па показа према истоку.

"Ускоро би требало да се пробуди. Лако ћеш је препознати. Најсветлија је на небу." Како је то изрекао, тако је зора зарудела и отворили су се небески двори.

Из њих се, у богато украшеним златним кочијама, извезла девојка необичне лепоте. На њеном високом челу сијала је блештава звезда, док се дуга коса боје злата вијорила за њом у распојасаним бичевима. Ватра је јасно могла да се види у њеним очима.

Узде је држала чврсто и утирала пут неприкосновеном владару неба Сунцу. Њена је лепота била тако раскошна, тако савршена да је самом Сварогу, који се нагледао многих лепотица у свом животу, застао дах. Ако му се брк до тада осмехивао задовољно, сада је био развучен у широки осмех. Месецу се учини да шири осмех у животу није видео.

"То је бар лако", весело ће бог свих богова и пуцну задовољно прстом. Истог се трена промени правац небеских кочија. Месец је, разрогачених очију, посматрао како им се приближавају вртоглавом брзином.

Девојка је, запањена и уплашена због изненадне промене правца, затегла узде у покушају да заустави и умири коње. Крилате животиње стадоше готово у трену. Звездица, треперећи од страха, прелете преко коња и паде право на бледог младића, који је, испративши цео немио догађај, изгубио и оно мало боје што је имао у образима.

Очаран крхком појавом лепушке која му се тако изненада нашла у загрљају, опијен њеном близином, занесен њеном омамљујућом појавом, Месец без размишљања спусти бледе усне на девојчине.

Затечена и преплашена целом ситуацијом, лепојка се укочи, али се одмах потом, осетивши топле усне на својима, опусти и узврати пољубац. Не очекујући позитивну реакцију, Месецу румен обли образе, али се он истог трена снађе и стисну звезду јаче. Сварог се осмехну задовољно и навуче облаке преко неба како би младом пару дао мало приватности.

Од тада па све до данашњег дана, кад год Звезда Даница љуби Месец, он се нежно зацрвени на небу. Стога човек, ако нема какав згодан облак при руци, треба да навуче завесе или шалоне преко прозора како би заљубљеном пару дао мало приватности.

3. РЕЧНИК СРПСКИХ МИТОЛОШКИХ БИЋА

Слика 2. "Речник српских митолошких бића"

3.1. Свемир и небеска тела

Пуцајте на Месец и ако
промашите и даље ћете бити
међу звездама.

Лес Браун

Неретко су господари, богови неба, били уједно и креатори универзума, попут Дијеваса, "Оца неба", првобитног врховног бога у балтичкој митологији,

бога светлости, неба, просперитета, богатства, владара богова и творца универзума. Птах је староегипатско божанство, бог стваралац, креатор космоса, заштитник занатлија и архитеката.

Брама је један од врховних богова у хиндуистичкој митологији. Сматра се творцем света и свих живих бића. Представљен је са четири лица, окренута на четири стране света, са четири руке. Често се приказује како јаше на птици лабуду.

"Речник српских митолошких бића" далеко мање обрађује небеске сфере и небеска тела, а далеко више демоне, вампире, вештице и друга страшна митолошка бића у домаћој митологији. Па опет се, у понекој причици, поткрао који комадић свемира, која звезда – Даница, небеско тело – Месец, или облак – ноћни светлећи облак.

Чиме се житељи неба баве, како живе, страдају ли, имају ли природних непријатеља, ко ватреним кочијама управља и како, да ли се још неко поред богова бави стварањем живог света (облаци и виле, сама ватра, магија и човек) – само су нека од питања којима сам се, скромно, додуше, у овим причама и овом *Речнику* бавила.

*Палчица*⁹⁰

Волео ју је онако како само један див може да воли палчицу.

Рођен на високој, неприступачној голети знао је само да слаже и преслаже камење, прекраја речна корита и преноси шуме с једног краја земље на други. Био је прави представник свога рода: имао је једно око на челу, обрве густе као шума, магични камен на врху главе и бркове који су му висили све до кукова, попут свежењева лана. Корак му је био велики колико и пут од сат времена хода.

Жљеб је био крупан и снажан горостас, преке нарави. У животу ништа лепо није видео, доживео или окусио, све док на једној високој заравни није видео отварање чаробног цвета налик на лалу и рађање мајушног, дражесног бића, званог Русолија.

Сама њена појава одузела му је дах. Из великог, руменог цвета изашла је палчица, лака попут лабудовог пера, неописиво нежна и љупка, налик јутарњој роси. Ништа нежније, ништа крхкије дивове очи нису угледале, и знао је одмах да мора да је има.

Кревет јој је начинио од орахове љуске, постељу од латица љубичица, а прекривач од ружиних латица. Љуску је опточио најситнијим и најређим драгим камењем и окачио је, златним нитима, себи на ухо. Захвална, Русолија му је певала тако складно и љупко, као што ни једно биће на овом свету певало није.

Куд год би ишао, а ишао је свуда, и у гору и на воду, носио би је са собом и испуњавао јој сваку, ма и најмању жељу: донео јој је Воларицу и Звезду Даницу, скинуо Месец с неба, скренуо је пут златним кочијама у којима се сунце свако јутро извозило, јер је она тако хтела.

Преорао је целу Земљу уздуж и попреко, преместио је Тамни вилајет с једног краја света на други небројено пута, срушио је Гвоздена врата и пустио Панонско море да отече, јер је она тако тражила.

90 Тамара Лујак, *Речник српских митолошких бића*, стр. 109, Београд, 2021.

Испуњавао је сваки Русолијин хир, а сваки је био маштовитији, луђи и безобразнији од оног претходног. Стога и не чуди што се напоследку уобразица, постала каменог срца, себична...

Див се најзад једног дана умори.

Чим је угледао стрму, неприступачну планину, спустио је креветац украшен дијамантима на земљу, и легао на голу зараван да малко отпочине. У тај исти час проструја некакав пламен ваздух и дива у трену нестане. Палчица би запањена. Ко ће јој сада жеље испуњавати? Ко ће је у кревету носити?

Када је изашла из баснословно лепе орахове љуске и осмотрила околину у којој се тако ненадано нашла сама, схватила је да јој нико никад у помоћ неће доћи, из простог разлога што нико, осим Жљеба, није знао где је.

Ишчупала је оно мало власти траве што је на голој врлети расло и од ње себи начинила нову, једноставнију и лакшу постељу и, уз велике муке, обесила је о велики чичков лист како би се заштитила од кише и сунца. Ту прву ноћ једва да је ока склопила од хуке љутих ветрова и свакаких других, непознатих звукова. Како би се охрабрила и успавала, певушила је у пола гласа целу ноћ.

Када се у рано јутро следећег дана пробудила, схватила је да су њену нову постељу, лагашну попут перца, подигли дивљи ветрови и спустили на непознату ливаду. Пресрећна, Русолија је одмах похитала да сакупи медни сок шумског цвећа. Била је неизмерно гладна и жедна, те се послужила росом с околног лишћа.

Целу је земљу прокрстарила у потрази за драгим дивом. Што је потрага била дужа, то је њена туга за њим била већа. Што је дуже о Жљебу размишљала, то је више схватала колико је охоло и безобзирна била. Сваку би ноћ, док би преуморна падала у сан, молила богове неба да ослободе Воларицу и Звезду Даницу, врате месец на сребрне дворе, исправе путању ватрених кочија.

И сваку су јој ноћ богови испуњавали по једну жељу. Нису све могли да јој остваре, разуме се, неке су грешке ипак биле непоправљиве, попут рушења Гвоздених врата и отицања Панонског мора, али су зато могли уморне удове да опораве, снагу јој у измучено телашце врате, дошапну ко је дива отео...

Чим је тог јутра сазнала да је окрутни змај Ругов заробио вољеног дива – јесте, знала је већ, волела је као што никада пре волела није! – похитала је да га избави. Шта мари ако је то значило да ће похабати једине сребрне ципелице које је имала, шта мари ако ће поцепати једину свилену хаљиницу коју је носила, само да милу, крупну главу још једаред види, бар једном пољуби!

Чим је ступила пред улаз у Велику пећину у којој је боравио, љути змај се грохотом насмеја њеном покушају да ослободи дива. Толико се био заценио од смеха да је ватра данима потом лизала зидове огромне пећине. Та он је могао да има сва њена блага само ако то пожели, шта она толико вредно има да му да како би дива пустио?!

Палчица је храбро ступила пред горостасног змаја и положила на земљу провидну, стаклену бочицу која јој је стално висила о врату. У њој се налазила њена душа.

Загрцнувши се наједаред, Ругов утихну свој плам. "Зар је она волела?", запита се. "Једног најобичнијег, неотесаног, грубог дива? Али... То је било немогуће!" Па опет, ето је ту, пред њим, танана попут врбовог прута, а не савија се, не дрхти. "Да", помисли змај згранут, "ово чедо воли..."

Ругов значајно кашљуцну, дозволивши једном немирном пламичку да се откотрља низ стрму падину. Скупио је своја огромна крила, подвукао дуги дебели реп пода се и спустио главу. Био му је потребан тренутак да размисли. Змајеви нису уопште били склони томе, али овај је, тако му свих ватри света, имао да се помучи!

Када је подигао главу прекривену непробојном, дебелом крљушти, Русолија се уплаши плама који је севнуо из змајевих крупних, црвених очију. Махнувши брзо репом, Ругов јој врати бочицу, а потом ослободи Жљеба. Док је грлила дива танушним рукама и спуштала медне усне на његове, змај рашири огромна крила и заклони их од радозналих погледа шумских створења. Тог је дана кажу, први и последњи пут његов брк заиграо.

3.2. Ноћно небо

Небо, савршено празно платно,
ипак нуди облаке. Они се померају
и лебде и траже тумачење... Таква је
природа уметности.

Џеб Дикерсон

Тор је један од главних нордијских богова, бог неба и грома, буре, бог виталних сила, бог земљорадње. Као бог који је контролисао кишу, био је одговоран за приносе. Такође је био заштитник огњишта и брака. Уран је био примордијални бог неба, син и муж Геје, мајке Земље у грчкој митологији. Сабазиде или Савазиде био је номадски коњаник и небески бог-отац Фригијаца и Трачана. Тенгри је свеобухватни бог неба у традиционалним турским, монголским и разним другим номадским религијама. Сматрао се судијом и извором живота, био је вечан, врховни бог.

*Облак*⁹¹

Тмасти и тмурни, џиновски црни облаци лењо су се вукли небом. Муње и громови обазриво су их парали, тек по који шав ту и тамо, ништа страшно, бојећи се да не излију свој јед на њихову главу. Праисконски облаци били су застрашујућа појава и за саме богове. Својеглава, саморођена бића, били су неприкосновени господари неба. Перун, бог неба и грома, помно их је слушао и сваки њихов предлог уважавао, Световид, бог светлости, бескрајно их је љубио и на глави их уместо круне носио, док их је Дажбог, бог сунца и подземног света, вазда радо сањао и у сновима са њима сит се разговарао.

Бели господари неба досађивали су се неизмерно. Није било веселог поја птица тамо, далеко горе на небу, да их разгали, није било шума ветрова да их умири, нити је било рике животиња да их развесели. Стога одлучише једног дана нова створења да изнедре, нова бића по свету да посеју. Само, од чега да их направе? Сав је материјал већ био искоришћен: и чаролија, и чини и чари, а најпре магија и магичне речи. Од чега, дакле, да направе бића лепршава и лака, прозирна и танка, а да носе мудрост векова у себи?

91 Исто, стр. 100.

Загрцнуше се облаци, куцнуше их муње и громови, к себи их призваше. Па материјала има и више него довољно! Потребно је само једну трун да откину ту, једну маглену крпу да одбију тамо, један облачак да увију на овај, други на онај начин и добиће бића каква ни сањали нису! Што су намислили, то су и учинили!

Скупише се облаци на небу: први се тихо и без буке спустио ноћни светлећи облак, како и приличи најстаријем, потом је пристигао, доброно задихан цирус, омамљен свежим ваздухом, те је најзад преко света приспео и стратус, који се, иако намргођен преко сваке мере, ипак одазвао позиву. То, међутим, не би довољно. Беху, поврх свега, из најдубљих небеских пећина извучене и густа, као млеко бела магла и прозрачна, лепршава сумаглица.

Скупивши се тако на једном месту, овај необични сабор одлучи да, додавши трун јутарње румени, распојасану светлост дана и кап тамне ноћи, створи бића која ће носити карактеристике сваког од њих: румене образе, светлу пут и очи тамне попут ноћи. Свако од њих један свој мајушни део на Земљицу баци и где облак или маглена крпа додирну мост или дрво, језеро или гору, море или ливаду, па чак и бунар или брод, постаде вила чаробница, магично, готово бес-телесно биће, које запева истог трена чим би рођена, залепрша крилима чим би створена, на ђерђефу златним нитима одмах поче да везе.

Свака доби неку своју област њоме да влада: једна поста бродарицом, друга нагоркињом, трећа баждарицом, једна се претвори у облакињу, друга у изворкињу, трећа у бунаркињу... Уредивши тако свет, украсивши га бићима немерљиве лепоте, стаса и боје гласа, развалише се облаци небом и од тада, лењи и неузнемирени, уживају у опојном вилинском гласу, лепету њихових чаробних крила, те њиховом звонком, магичном, заразном смеху.

3.3. Сунце

Држи лице према Сунцу,
и никада нећеш видети сенке.

Хелен Келер

Хелије или Хелиос је у грчкој митологији био бог Сунца. Хелиос је становао на источној обали Океана, у златном двору, из којег је, свако јутро, излазио у златним кочијама, у која су била упрегнута четири крилата коња, и њима је путовао преко небеског свода. Својим зрацима обасјавао је земљу и давао јој светло, топлоту и живот. Пред смирај дана повлачио се у западне воде Океана. Тамо га је чекала друга златна кочија која га је враћала на источну обалу, у његову палату, а следећег јутра понављао је своје путовање. Хелиос је имао златну косу и круну од сунчевих зрака. Био је бистро око Зевса, онај који је све видео и све чуо. Волели су га сви богови, људи, животиње и биљке.

*Ала*⁹²

Гадног ли, досадног ли створа! Каква опасна змијурина! Само о штети мисли! Непрекидно ваља тешке, оловне облаке пред собом, гура их као да су црни кликери. Када испружи своје дугачко, вижљасто тело, може целу планету да

92 Исто, стр. 11.

опаше! А када рашири своја жилава, раскошна крила, сунце данима заклања, настане помрчина, па ништа од усева не расте. Још кад придодам њеној опакој природи и моћ да олује ствара и призива ветрове, који, као да све претходно није довољно, летину уништавају... Дође ми да пукнем од муке!

Све се небо тресе, а земља подрхтава кад се она креће. Кад лети, севају муње и пуцају громови, тресу се горе, ломи се дрвеће. Из очију јој тад ватра љута сева! Када се око превласти над усевима са змајевима туче, сипа град попут ситне ђулади, сву земљу израђави! Немогуће ју је отерати! Не знају људи, а Сварога ми, и мени самој понестаје идеја како против але да се изборе.

Чудо једно колико је незасита! Још је веће шта све може да поједе! А тек попије! Несвакидашњи апетит има: једе стоку и људе, читава поља жита, а тек што воли грождје и добру капљицу! Чудо невиђено! Једном је, кажу, у недостатку вина, цело Панонско море испила, и зато га данас нема више... Шушка се чак да је, неком другом приликом, летела толико високо да је угризла и само сунце. Кажу, а нисам довољно моћна да то проверим, да јој се укус сунчевих зрака толико допао да га отад стално напада – отуда оне силне пеге по њему: трагови алиних оштрих зуба!

Али ја кажем, овога часа, овога трена, доста је било! Не могу то више да поднесем! Не желим то више да трпим! Ускоро ћу и сама изгледати попут сунца и месеца (о, напада ала и њега – какве тек он ожиљке по себи има!), а то никако не ваља! Не, не Сварожићу мој! Не могу још и те ране да носим! Довољно су дубоке оне које су ми људи нанели. Кад бих то још и али дозволила... То би био крај!

Морам је, стога, ухватити у погодном тренутку, помисли Стара, кад пролеће у ниском, брушећем лету, баш као што то чини сада, морам да се протегнем, истегнем сва, баш као што се истежем сад, ухватим је за реп који јој се вазда из облака вуче и цимнем јако, јако... баш као што то чиним сада и баћим је далеко од себе, чак на други крај Земље...

Тако је, легенде кажу, настало Увачко језеро – од пада најгрозније, најстрахотније але која је икада ходала нашом земљом. И кажу још да је истог тог дана рођена Стара планина, највиша планина код нас. Толико се, наиме, земља на том месту била протегла, да је све остале планине у Србији надвисила!

4. ЗАКЉУЧАК

Ми смо немогућност у немогућем
универзуму.

Реј Бредбери

Машта је, попут свемира, разграната, непрегледна, дубока и безгранична.

Свемир, наша вечита инспирација, није недодирљив – напротив! Додирујемо га и истражујемо умом, обогаћујемо новим идејама и спознајама, која се најлепше и најлепшавије у причама и бајкама јављају.

Бајке, мини митови и кратке приче испричани у "Речнику словенске митологије" и "Речнику српских митолошких бића" писани су једноставним, лаким језиком, на шаљив и савремен начин, како би се теме везано за свемир, Сунце и звезде, што ближе представиле деци.

Свемир и све што се у њему налази приказано је живим и мислећим, топлим и пуним љубави. Све се, на свој начин, радује човеку и жуди с њим да буде у добрим односима, баш као што и човек од памтивека сања додир са звездама.

Да смо усамљени у непрегледном простору – јесмо. Али, можда је усамљен и свемир. Можда нас баш зато и ствара и 'тера' на приповедање, како бисмо му умирили самотне дане, олакшали тегобне ноћи.

И док је свемира – а биће га – и док је човека – а биће, вала и њега, биће и причања и сваколиких боја којима ћемо (о)бојити свет, пардон, свемир.

Laguna

Краља Петра 45/VI, 11000 Београд, тел: 011/715-5058, факс: 011/715-5055

имејл: office@laguna.rs, интернет: www.laguna.rs

матични број: 17414844, ПИБ: 102016688

Laguna d.o.o.
Preduzeće za izdavačku delatnost
Br. 25/04-45
BEOGRAD, Краља Петра 45/VI

Астрономско друштво "Руђер Бошковић"

Горњи Град бр. 16

11000 Београд, Србија

САГЛАСНОСТ ИЗДАВАЧА

за коришћење делова из издања у зборнику радова конференције
„Развој астрономије код Срба XIII“

Предузеће за издавачку делатност ЛАГУНА ДОО БЕОГРАД, са седиштем у Београду у улици Краља Петра 45/ VI, кога заступа директор Дејан Папић, као носилац искључивих издавачких права за следећа дела:

1. „Речник српских митолошких бића“, аутор: Тамара Лујак
2. „Речник словенске митологије“, аутор: Тамара Лујак

овом изјавом даје сагласност Астрономском друштву „Руђер Бошковић“, Београд, за коришћење одабраних одломака из наведених дела у оквиру зборника радова са научне конференције „Развој астрономије код Срба XIII“.

Конкретно, даје се сагласност за објављивање следећих одломака:

- Из дела „Речник српских митолошких бића“: Ала, Облак, Палчица
- Из дела „Речник словенске митологије“: Звезде, Месец, Небо, Сварог, Сунце

Коришћење ових одломака одобрава се искључиво за потребе поменутог зборника радова, који ће бити објављен у штампаном и/или електронском облику, уз обавезно навођење извора и аутора текстова у складу са издавачком праксом и прописима о ауторским правима.

Ова сагласност не подразумева пренос било каквих ауторских или издавачких права, већ се даје искључиво за наведену употребу у једном издању зборника.

У Београду, дана 25.04.2025. године

ЛАГУНА ДОО Београд

Дејан Папић, директор

ЛИТЕРАТУРА

Тамара Лујак, *Речник словенске митологије*, Београд, 2021.

Тамара Лујак, *Речник српских митолошких бића*, Београд, 2021.

THE UNIVERSE IN THE DICTIONARIES
OF TAMARA LUJAK

This paper presents the universe as discussed according to mythology, in the "Dictionary of Serbian Mythological Creatures" and the "Dictionary of Slavic Mythology" by the writer Tamara Lujak.

Keywords: Astronomy in culture, Myths, Fairy tales